

Universiteit Leiden

Pedagogische Wetenschappen
Clinical Child and Adolescent Studies

Emotieregulatie, als negatief ervaren gebeurtenissen en agressie bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis.

Sigrid Willems

Studentnummer: 0720380

s.g.i.t.willems@umail.leidenuniv.nl

Scriptiebegeleider: dr. S. van Rijn

Tweede lezer: J. Schoorl, Msc

Oktober 2013

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	Pagina 2
Abstract	Pagina 3
Samenvatting	Pagina 4
Inleiding	Pagina 5
Methode	Pagina 10
Resultaten	Pagina 17
Discussie	Pagina 21
Conclusie	Pagina 26
Literatuurlijst	Pagina 27

Abstract

Children with a disruptive behaviour disorder (DBD) develop an inimical worldview over the years; their aggressive behaviour, events experienced as negative and their poor emotion regulation, may play a role in this. This study focused on the influence of emotion regulation and events that are experienced as negative on type of aggression (reactive, proactive or reactive and proactive in combination) in boys aged between eight and twelve year with and without DBD. 43 Boys with and 41 boys without DBD participated in this study. The data were collected with the 'Instrument voor Reactieve en Proactieve Agressie', the 'Vragenlijst Meegemaakte Gebeurtenissen' and the 'Ultimatum Game'. There were four research questions formulated out of the main question. The research questions were examined with t-tests, a one-way analysis of variance and three times a Spearman's rho. Boys with DBD are more aggressive, have gone through more events experienced as negative and have an equal to poorer emotion regulation than boys without DBD. There is no relationship found between emotion regulation, events that are experienced as negative and aggression type in boys with and without DBD.

Keywords: DBD, aggression, proactive, reactive, negative events, emotion regulation

Samenvatting

In deze studie is onderzocht of een relatie bestaat tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij jongens tussen de acht en twaalf jaar met en zonder disruptieve gedragsstoornis (DBD). Bij 43 jongens met en 41 zonder DBD is data verzameld met behulp van het Instrument voor Reactieve en Proactieve Agressie, de Vragenlijst Meegemaakte Gebeurtenissen en de Ultimatum Game. Er zijn t-toetsen, een één-weg variantieanalyse en drie Spearman's Rho's uitgevoerd. Naar voren kwam dat jongens met een DBD meer agressie vertonen, meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben en een gelijke tot slechtere emotieregulatie hebben. Er is geen relatie gevonden tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij beide groepen.

Inleiding

Alle kinderen liegen, vechten of pesten weleens; wanneer verschillende oppositionele, antisociale of agressieve gedragingen zich echter langere tijd herhaaldelijk voordoen en daarnaast een ongunstige invloed op het functioneren van het kind of de jeugdige hebben is er sprake van een disruptieve gedragsstoornis (APA, 2000). Een disruptieve gedragsstoornis is een overkoepelende term voor de oppositioneel opstandige gedragsstoornis (Oppositional Defiant Disorder; ODD) en de anti-sociale gedragsstoornis (Conduct Disorder; CD) (APA, 2000). Ongeveer 5,2 procent van de kinderen hebben een disruptieve gedragsstoornis (Lahey, Miller, Gordon & Riley, 1999). De prevalentie van ODD is ongeveer 3,2 procent en de prevalentie van CD is ongeveer 2 procent. Er zijn evenveel jongens als meisjes die in de jonge kinderjaren ODD hebben, dit verschil wordt echter groter als ze ouder worden, dan zijn er meer jongens met ODD (Wenar & Kerig, 2006). Bij CD is het andersom en hebben jongens vier keer zo vaak een CD diagnose als meisjes, maar dit verschil wordt kleiner in de latere adolescentie (Zoccolillo, 1993). Dit verschil zou kunnen komen, doordat de DSM criteria voor CD niet aansluiten bij de symptomen die meisjes met CD vertonen vóór de adolescentie.

ODD en CD zijn twee gedragsstoornissen die aan elkaar verwant zijn, ODD wordt ook wel gezien als de milde variant of bij een negatief verlopende ontwikkeling als voorloper van CD (Matthys, 2009). Een hoog niveau van agressie bij ODD lijkt de belangrijkste factor voor latere CD, maar andere factoren spelen ook een rol (Wenar & Kerig, 2006). Daarnaast is het zo dat kinderen waarbij CD al in de kindertijd begint meer agressieve symptomen vertonen dan kinderen waarbij CD in de adolescentie aanvangt (Matthys, 2009). Dit geldt ook voor kinderen die ODD als voorloper hadden. Naast verschillende overeenkomsten in gedragsverschijnselen kunnen ODD en CD duidelijk van elkaar onderscheiden worden. Kenmerkende gedragingen van ODD zijn: boos, driftig en/of opstandig zijn en anderen ergeren (Matthys, 2010). Kenmerkende gedragingen van CD zijn: stelen, brandstichten, vechtpartijen beginnen, mensen of dieren mishandelen en inbreken. Binnen dit onderzoek wordt er geen specifiek onderscheid gemaakt tussen ODD en CD, maar worden ze samengenomen onder de overkoepelende term disruptieve gedragsstoornis.

De disruptieve gedragsstoornis heeft drie groepen gedragsverschijnselen, oppositioneel, agressief en antisociaal gedrag (Matthys, 2010). Oppositioneel-opstandig gedrag is wanneer het kind zich verzet tegen de leiding van volwassenen (Matthys, 2009). Antisociaal gedrag is wanneer de fundamentele rechten van anderen geweld aan worden gedaan of als belangrijke bij de leeftijd horende sociale normen en regels overtreden worden. Er wordt binnen antisociaal gedrag onderscheid gemaakt tussen openlijk antisociaal gedrag ('overt') en heimelijk antisociaal

gedrag ('covert'). Openlijk antisociaal gedrag is gedrag waarvan andere personen direct last hebben en zorgt voor een zware opvoedingsbelasting voor de ouders. Heimelijk antisociaal gedrag is gedrag dat zich achter de rug van volwassenen afspeelt, dit zorgt vaak voor machteloosheid bij de ouders omdat ze vaak pas later achter dit gedrag komen. Agressief gedrag is een bijzondere vorm van antisociaal gedrag en is één van de belangrijkste kenmerken van een disruptieve gedragsstoornis (Matthys, 2009).

Over agressie wordt vaak enkel gesproken in termen van probleemgedrag, maar agressie is eigenlijk een onderdeel van de normale ontwikkeling (Wenar & Kerig, 2006). Als deze agressie echter vaak voorkomt, voor langere tijd blijft en een ongunstige invloed heeft op de ontwikkeling van het kind kun je pas spreken over agressie als probleemgedrag. Als duidelijk is wat er aan de agressie vooraf gaat is het mogelijk om preventief te handelen en het agressieve gedrag mogelijk te beperken (Schoor, 2012). Agressief gedrag kan zich in verschillende vormen en functies voordoen (Hubbard, McAuliffe, Morrow & Romano, 2010). Agressie kan onder andere onderverdeeld worden in verbaal en fysiek, direct en indirect of reactief en proactief (Dodge & Coie, 1987; Taghon, 2008). Iedere vorm van agressie heeft zijn eigen oorzaak en betekenis of doel. Deze onderverdeling van agressie kan naast een beter theoretisch kader van agressie ook leiden tot een beter begrip en betere voorspelling van het gedrag (Poulin & Boivin, 2000). Binnen dit onderzoek wordt de onderverdeling in reactief en proactief gedrag gebruikt. Voor deze onderverdeling is gekozen, omdat de onderverdeling in verbaal en fysiek of direct en indirect over de vorm van de agressie gaat en de onderverdeling in reactief en proactief over de functie van de agressie. Reactief agressief gedrag is een impulsieve vorm van agressie en is gedrag als reactie op een waargenomen frustratie (Matthys, 2009). Het gedrag is vaak vijandig en boos. De achterliggende theorie is de frustratieagressie theorie van Berkowitz (1993). De bedreiging of frustratie die het kind ervaart is niet altijd met opzet veroorzaakt, maar kan door het reagerende kind wel zo ervaren worden en uit zich dan in de vorm van woede. Deze vorm van agressie wordt ook wel affectieve agressie genoemd, omdat het een verdediging is tegen een persoon die bedreigt of frustreert (Matthys, 2009). Proactieve agressie is een berekende vorm van agressie, is gecontroleerd en wordt vaak gebruikt om een doel te bereiken. Deze vorm van agressie wordt ook wel offensieve of instrumentele agressie genoemd. De achterliggende theorie is de sociale leertheorie van Bandura (1973), waarbij agressief gedrag wordt aangeleerd door de ervaring dat agressief gedrag een middel is om een bepaald doel te bereiken. Proactieve agressie wordt zowel gebruikt om zelf gewin te behalen als om anderen te beïnvloeden en te dwingen iets te doen (Dodge, Bates & Petit, 1990). Reactieve en proactieve agressie zijn sterk gerelateerd met elkaar en komen vaak samen voor bij één en dezelfde persoon (Barker, Tremblay, Nagin, Vitaro & Lacourse, 2006), maar beide soorten agressie hebben wel andere voorspellers (Wenar & Kerig, 2006). Bij reactief agressieve kinderen lijkt de agressie voort te komen uit een slechte

emotieregulatie, het hebben van een prikkelbaar en onregelmatig temperament, slechte interpersoonlijke probleemoplossingsvaardigheden, het interpreteren van de motieven van anderen als vijandig of door het sociaal afgewezen voelen en vaak wonen zij in gezinnen waar fysieke mishandeling plaats vindt (Vitaro, Barker, Boivin, Brendgen & Tremblay, 2006; Wenar & Kerig, 2006). Daarnaast maken kinderen met reactieve agressie vaker traumatische gebeurtenissen mee (Card & Little, 2006). Proactieve agressie hangt juist samen met hoge sociale vaardigheden en hoge populariteit onder leeftijdsgenoten (Poulin & Boivin 2000; Prinstein & Cillessen 2003) en komt voornamelijk voort uit het willen bereiken van een doel (Wenar & Kerig, 2006).

Zoals al eerder genoemd is agressief gedrag één van de belangrijkste kenmerken van een disruptieve gedragsstoornis (Matthys, 2009), daarnaast komen kinderen met een disruptieve gedragsstoornis vaak moeilijk van hun agressieve gedrag af (Verhulst & Verheij, 2009). Kinderen met een disruptieve gedragsstoornis ontwikkelen in de loop der jaren een vijandig wereldbeeld door herhalende afwijzing van andere kinderen en volwassenen op hun eigen gedrag en de conflicten die ze daarmee veroorzaken (Orobio de Castro, Veerman, Koops, Bosch & Monshouwer, 2002). Er ontstaat hierdoor bij kinderen met een disruptieve gedragsstoornis een vicieuze cirkel vanuit afwijzing en een gevoel van benadeling door anderen (Orobio de Castro et al., 2002) en hierbij leidt agressief gedrag vaak wel tot het bereiken van doelen (Matthys, 2010).

Kinderen met een disruptieve gedragsstoornis maken meer als negatief ervaren gebeurtenissen mee dan kinderen zonder een disruptieve gedragsstoornis (Goldstein et al., 2007; Kolko, Dorn, Bukstein & Burke, 2008). Voorbeelden van mogelijk als negatief ervaren gebeurtenissen zijn het scheiden van ouders of het overlijden van een familielid. Als negatief ervaren gebeurtenissen zouden ervoor kunnen zorgen dat kinderen sneller disfunctioneel reageren op hun omgeving (Bosman & Braams, 2005). Zo is bekend dat gedragsproblemen vaak groter worden als het aantal meegemaakte negatieve gebeurtenissen groter wordt (Veerman & Ten Brink, 1993) en het meemaken van minder als negatief ervaren gebeurtenissen zou zelfs samenhangen met minder gedragsproblemen (Veerman, 1995). Hoe groter het aantal als negatief ervaren gebeurtenissen een kind meegemaakt heeft, hoe hoger het voorkomen van internaliserend gedrag, delinquent gedrag en denkproblemen. Ook komt uit het onderzoek van Veerman (1995) naar voren dat als negatief ervaren gebeurtenissen een grote rol spelen bij het totale probleemgedrag, internaliserend probleemgedrag, externaliserend probleemgedrag, angst/depressie, agressief gedrag en aandachtsproblemen. Bij de vicieuze cirkel die bij kinderen met een disruptieve gedragsstoornis ontstaat op basis van afwijzing en hun gedrag hierop (Orobio de Castro et al., 2002), kunnen als negatief ervaren gebeurtenissen ook een rol spelen. Negatieve cognitieve denkschema's kunnen namelijk medeontwikkeld worden of in stand

gehouden worden door het meemaken van als negatief ervaren gebeurtenissen (Wenar & Kerig, 2006). Daarnaast is bekend dat kinderen met reactieve agressie vaak een geschiedenis van traumatische gebeurtenissen hebben (Card & Little, 2006). Zowel reactieve als proactieve agressie kan theoretisch gezien een link hebben met als negatief ervaren gebeurtenissen (Fite, Wimsatt, Elkins & Grassetti, 2012). Als negatief ervaren gebeurtenissen zullen echter een sterkere relatie hebben met reactieve dan met proactieve agressie, omdat niet alle als negatief ervaren gebeurtenissen agressie bevatten en dus geen sociaal leerelement hebben. In het onderzoek van Fite et al. (2012) is dan ook een link gevonden tussen zowel reactieve als proactieve agressie met het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen.

Kinderen met een disruptieve gedragsstoornis hebben problemen met hun emotie- en zelfregulatie (Wenar & Kerig, 2006). Emotieregulatie is een specifiek en belangrijk aspect van zelfregulatie, want voor zelfregulatie is het nodig om je emoties in goede banen te leiden (Meij, 2011). Als een kind problemen heeft met zelfregulatie kan dit leiden tot agressief en antisociaal gedrag (Vincken, Eijkelenboom, Muris & Meesters, 2003). Door de slechte emotieregulatie die kinderen met een disruptieve gedragsstoornis vaak hebben, reageren deze kinderen vaker met agressief gedrag op interpersoonlijke problemen (Eisenberg et al., 1997; Wenar & Kerig, 2006). Als er gekeken wordt naar de onderverdeling van agressie in functie worden reactieve en proactieve agressie beide door een andere vorm van emotie gestuurd. Reactieve agressie wordt gezien als agressie gedreven door emotie en met name door emotionele disregulatie (Card & Little, 2006; Hubbard et al., 2010). De meest voorkomende emotie hierbij is boosheid. Proactieve agressie wordt vaak juist gezien als emotieloos (Hubbard et al., 2010). Uit het onderzoek van Card & Little (2006) komt naar voren dat er een kleine tot matige relatie is tussen emotionele disregulatie en reactieve agressie en er een kleine relatie is tussen emotionele disregulatie en proactieve agressie. Ook is er een positieve relatie tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen en het ontstaan van emotionele stress en disregulatie (Kim, Conger, Elder Jr & Lorenz, 2003; Turner & Finkelhor, 1996).

Zoals hierboven beschreven ontwikkelen kinderen met een disruptieve gedragsstoornis in de loop der jaren een vijandig wereldbeeld door de vicieuze cirkel ontstaan uit afwijzing, gevoel van benadeling door anderen en hierop weer hun eigen gedrag (Orobio de Castro, et al., 2002). Aangezien agressief gedrag een van de belangrijkste kenmerken is van een disruptieve gedragsstoornis en een belangrijk middel om doelen te behalen (Matthys, 2009; Matthys, 2010), bestaat het eigen gedrag van het kind binnen de vicieuze cirkel vaak uit agressief gedrag. Daarnaast kunnen meegemaakte gebeurtenissen die als negatief ervaren worden een rol spelen in deze vicieuze cirkel door middel van negatieve cognitieve denkschema's (Wenar & Kerig, 2006), spelen als negatief ervaren gebeurtenissen een grote rol bij agressief gedrag (Veerman, 1993) en veroorzaken ze emotionele stress en disregulatie (Kim et al., 2003; Turner &

Finkelhor, 1996). Ook hebben kinderen met een disruptieve gedragsstoornis problemen met hun emotie- en zelfregulatie (Wenar & Kerig, 2006) en kunnen problemen met zelfregulatie leiden tot agressief en antisociaal gedrag (Vincken et al., 2003). Hierdoor zou het kunnen zijn dat er een belangrijke relatie bestaat tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie, agressie en het hebben van een disruptieve gedragsstoornis. Er wordt binnen dit onderzoek nog een onderverdeling gemaakt van agressie op basis van functie. Dit is omdat als negatief ervaren gebeurtenissen emotionele stress en disregulatie kunnen veroorzaken (Kim et al., 2003; Turner & Finkelhor, 1996) en reactieve agressie gedreven wordt door met name emotionele disregulatie (Card & Little, 2006; Hubbard et al., 2010) en proactieve agressie vaak juist emotioneel is (Card & Little, 2006). Er is nog geen eerder onderzoek gedaan naar het verband tussen emotieregulatie, als negatief ervaren gebeurtenissen en functie van agressie, daarom is het interessant om uit te zoeken of als negatief ervaren gebeurtenissen en/of emotieregulatie een specifieke relatie hebben met reactieve en/of proactieve agressie. Daarnaast is het interessant om te onderzoeken of dit verschilt voor kinderen met en zonder een disruptieve gedragsstoornis.

Het is belangrijk om dit onderzoek te doen, zodat er nog meer inzicht komt in de factoren die agressie kunnen veroorzaken en mogelijk inzicht kan geven in het feit waarom kinderen met een disruptieve gedragsstoornis moeilijk van hun agressieve gedrag afkomen (Verhulst & Verheij, 2009). Daarnaast kunnen mogelijke verschillen tussen factoren die agressie veroorzaken tussen kinderen met en zonder een disruptieve gedragsstoornis aan het licht komen. Bovendien geeft het duidelijkheid of emotieregulatie en/of als negatief ervaren gebeurtenissen samenhangen met het meer voorkomen van een bepaalde soort agressie bij kinderen met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Hier is nog niet eerder onderzoek naar gedaan. Als negatief ervaren gebeurtenissen van invloed zijn op agressie, via emotieregulatie of direct, is het van belang om dit te weten, aangezien er dan mogelijk preventief gehandeld kan worden, om deze agressie te beperken (Schoor, 2012). Bij een relatie tussen als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressie zou het voor de praktijk kunnen betekenen dat er bij als negatief ervaren gebeurtenissen zo snel mogelijk hulp geboden moet worden, om de emoties bij deze gebeurtenis te neutraliseren.

Uit het voorgaande komt de volgende hoofdvraag naar voren: is er een relatie tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij jongens tussen de acht en twaalf jaar met en zonder disruptieve gedragsstoornis?

Methode

Onderzoeksgroep

Om antwoord te kunnen geven op de hoofd- en deelvragen van deze studie, zijn jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis geworven. Er hebben geen meisjes deelgenomen aan dit onderzoek, omdat deze problematiek bij meisjes minder vaak voorkomt dan bij jongens en het daarom moeilijk zou zijn om aan een voldoende grote groep meisjes te komen. Ook jongens met een lager IQ dan 70 zijn uit het onderzoek gehaald, omdat zij mogelijk niet alle taken goed genoeg hebben begrepen en daarom mogelijk niet representatief zijn voor de doelgroep. De jongens hebben verschillende taken uitgevoerd en vragenlijsten ingevuld. Daarnaast hebben de ouders en leerkrachten van de jongens ook vragenlijsten ingevuld. Er waren in totaal 84 respondenten, waarvan 43 jongens een disruptieve gedragsstoornis hadden en 41 jongens geen disruptieve gedragsstoornis. Zowel de jongens met een disruptieve gedragsstoornis als de jongens zonder disruptieve gedragsstoornis hadden een gemiddelde leeftijd van 9,5 jaar (zie Tabel 1). Uit de t-toets kwam naar voren dat er geen significant verschil is in leeftijd tussen deze twee groepen $t(82) = .25$, $p = .80$. Ook is er geen significant verschil in het geschatte IQ tussen de twee groepen, $t(82) = -2.023$, $p = .046$ gevonden. Andere belangrijke demografische kenmerken van de twee onderzoeksgroepen zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1

Demografische factoren van jongens met en zonder een disruptieve gedragsstoornis

Kenmerken	Disruptieve gedragsstoornis		Geen disruptieve gedragsstoornis	
Leeftijd	<i>n</i> = 43		<i>n</i> = 41	
	$\mu = 9.6$ <i>Min</i> = 7	<i>SD</i> = 1.2 <i>Max</i> = 12	$\mu = 9.5$ <i>Min</i> = 8	<i>SD</i> = 1.4 <i>Max</i> = 12
Schatting IQ	<i>n</i> = 43		<i>n</i> = 41	
	$\mu = 96.8$ <i>Min</i> = 72	<i>SD</i> = 14.6 <i>Max</i> = 129	$\mu = 103.2$ <i>Min</i> = 71	<i>SD</i> = 14.5 <i>Max</i> = 135
Woont samen met broertjes/zusjes	<i>n</i> = 43	81 %	<i>n</i> = 41	85 %
Leeftijd moeder	<i>n</i> = 42		<i>n</i> = 41	
	$\mu = 40.6$ <i>Min</i> = 26	<i>SD</i> = 5.3 <i>Max</i> = 52	$\mu = 41.9$ <i>Min</i> = 33	<i>SD</i> = 4.6 <i>Max</i> = 51
Leeftijd vader	<i>n</i> = 41		<i>n</i> = 41	
	$\mu = 42.5$ <i>Min</i> = 28	<i>SD</i> = 6.3 <i>Max</i> = 58	$\mu = 43.8$ <i>Min</i> = 32	<i>SD</i> = 5.1 <i>Max</i> = 53
Geboorteland moeder	<i>n</i> =43		<i>n</i> =41	
Nederland		79 %		78 %
Marokko		5 %		15 %
Turkije		0 %		2 %
Suriname		7 %		0 %
Antillen of Aruba		2 %		0 %
Anders		7 %		5 %
Geboorteland vader	<i>n</i> =43		<i>n</i> =41	
Nederland		72 %		73 %
Marokko		2 %		15 %
Turkije		0 %		5 %
Suriname		5 %		2 %
Antillen of Aruba		2 %		0 %
Anders		19 %		5 %
Opleidingsniveau moeder	<i>n</i> = 42		<i>n</i> = 41	
Laag		17 %		17 %
Midden		50 %		46 %
Hoog		33 %		37 %
Opleidingsniveau vader	<i>n</i> = 41		<i>n</i> = 41	
Laag		24 %		17 %
Midden		51 %		46 %
Hoog		25 %		37 %

Procedure

De jongens binnen dit onderzoek zijn geworven op drie verschillende manieren. 17 Procent van de jongens is geworven via klinische centra, in dit geval het Ambulatorium van de Universiteit Leiden en de Fortagroep in Rotterdam, daarnaast is via het speciaal basisonderwijs cluster vier 29 procent en via het regulier basisonderwijs 55 procent van de jongens geworven.

De werving van jongens met een disruptieve gedragsstoornis via het Ambulatorium en de Fortagroep vond plaats via de werkzame therapeuten. Deze therapeuten benaderden de ouders van jongens die op de CBCL boven de cut off score van de schaal 'Externaliserend gedrag' scoorden en een positieve score hadden op module E (ODD en CD) van de DISC, met de vraag of ze deel wilden nemen aan dit onderzoek. Als de ouders deel wilden nemen gaf de therapeut de contactgegevens door aan de onderzoekers. De onderzoekers namen contact op met

de ouders en maakten de afspraken. De leerkrachten werden zowel door de therapeut als door de onderzoekers benaderd om informatie te verstrekken.

Voor de werving van jongens met en zonder een disruptieve gedragsstoornis via het speciaal basisonderwijs cluster 4/ZMOK en het regulier basisonderwijs namen de onderzoekers contact op met de directeur van de school en zonden deze directeur informatie over het onderzoek toe. De directeur sprak met de leerkrachten voor toestemming voor het uitdelen van brieven aan de jongens tussen de acht en twaalf jaar. De leerkrachten deelden de informatiebrieven met aanmeldformulier uit in de klas en de ouders konden via het aanmeldformulier toestemming geven voor contactopname door de onderzoekers. Via telefonisch contact gaven de onderzoekers meer informatie aan de ouders en maakten afspraken. Pas op de onderzoeksdag op de Universiteit Leiden werd er door middel van de hierboven beschreven scores op module E van de DISC en de subschaal 'Externaliserend gedrag' van de CBCL bepaald welke jongens tot de klinische en welke jongens tot de controlegroep behoorden. Bij de eerste afspraak kwam de jongen samen met (één van) zijn ouders naar het Ambulatorium op de Universiteit Leiden. Tijdens deze afspraak werden er verschillende neuropsychologische taken en vragenlijsten afgenomen bij de jongen door één van de onderzoekers. Bij de ouder(s) werd door de andere onderzoeker de DISC afgenomen en werd gevraagd om vragenlijsten in te vullen over zijn/haar zoon.

Meetinstrumenten

Vragenlijst meegemaakt gebeurtenissen

De Vragenlijst Meegemaakt Gebeurtenissen (VMG; Veerman, ten Brink, van der Horst & Koedoot, 2003) is een vragenlijst die ingevuld wordt door de ouders over de gebeurtenissen die een kind meegemaakt heeft. De vragenlijst is bedoeld voor kinderen van 3 tot en met 17 jaar. In de vragenlijst staan 24 gebeurtenissen die het kind meegemaakt kan hebben. Bij iedere gebeurtenis staan vier vragen. De ouders vullen in welke van de 24 gebeurtenissen in het leven van het kind voorkwamen en daarnaast geven de ouders antwoord op de vragen hoe vaak deze gebeurtenissen voorkwamen, wanneer ze plaatsvonden en of het kind deze gebeurtenissen als positief of negatief heeft ervaren. Als het kind de gebeurtenis leuk of prettig vond omcirkelen de ouders het antwoord positief, als het kind de gebeurtenis niet leuk of onprettig vond omcirkelen de ouders het antwoord negatief en als de ouders niet kunnen bepalen wat het kind van de gebeurtenis vond omcirkelen de ouders beide antwoordmogelijkheden positief en negatief. Het gaat erom hoe het kind het op dat moment ervaren heeft en niet hoe het kind op de gebeurtenis terugkijkt. Uit de scoring komen twee hoofdscores naar voren, een score voor negatieve gebeurtenissen en een score voor positieve gebeurtenissen. In deze studie wordt er alleen gebruik gemaakt van het aantal keer dat een kind een als negatief ervaren gebeurtenis

meegemaakt heeft. De versie uit 2003 is niet door de COTAN beoordeeld. De betrouwbaarheid en de criteriumvaliditeit zijn door de COTAN (1998) als onvoldoende beoordeeld over de versie uit 1993. De begripsvaliditeit van de versie uit 1993 is door de COTAN als voldoende beoordeeld.

Instrument voor reactieve en proactieve agressie (IRPA)

Het instrument voor reactieve en proactieve agressie (IRPA; Polman & Orobio de Castro, 2008) is gebruikt om de agressiesoort van de jongens te meten. Er is van deze vragenlijst een ouder- en een leerkrachtversie. In deze studie wordt de ouderversie van de IRPA gebruikt. De IRPA is ontwikkeld om de verschillende vormen van agressie en de reden voor het agressieve gedrag te onderscheiden. De vragenlijst bestaat uit zeven items en ieder item bestaat uit twee componenten, deel a en deel b. In deel a wordt gevraagd naar de frequentie van een bepaalde vorm van agressief gedrag in de afgelopen maand. Deze wordt beantwoord door middel van een vijfpuntsschaal met de volgende antwoordcategorieën 'nooit', 'een enkele keer', 'wekelijks', 'meerdere keren per week' of 'dagelijks'. Als deel a met 'nooit' beantwoord is, moet deel b overgeslagen worden en kan er direct doorgegaan worden naar de volgende vraag. Bij de overige antwoordmogelijkheden moet deel b in zijn geheel beantwoord worden. Deel b bestaat uit zes redenen waarom een kind een bepaalde vorm van agressief gedrag vertoont en deze redenen moeten los van elkaar beantwoord worden met behulp van een vijfpuntsschaal met de mogelijkheden 'nooit', 'zelden', 'soms', 'meestal' en 'steeds'. Uit de IRPA kunnen twee schalen bepaald worden, de reactieve agressieschaal en de proactieve agressieschaal. De reactieve agressieschaal wordt gemeten met de redenen 'omdat dit kind van streek raakte toen anderen hem/haar plaagden', 'omdat dit kind zich bedreigd of aangevallen voelde' en 'omdat dit kind kwaad was'. De proactieve agressieschaal wordt gemeten met de redenen 'om te kwetsen of om gemeen te zijn', 'om de baas te spelen' en 'omdat dit kind hier plezier in had'.

Uit de vragenlijst worden de punten van de vijfpuntsschaal opgeteld voor de reactieve en de proactieve agressieschaal. Hieruit wordt ook een combinatieschaal gemaakt door de punten van de reactieve en de proactieve agressieschaal op te tellen.

Er is geen onderzoek naar de ouderversie van de IRPA bekend, maar bij onderzoek naar de betrouwbaarheid en validiteit van de leerkrachtversie bleek dat de twee schalen nauwelijks met elkaar correleren ($r = .03$), dit wil zeggen dat er een hoge discriminante validiteit is (Polman, Orobio de Castro, Thomaes & van Aken, 2009).

Ultimatum game (E-prime)

De ultimatum game is een computertaak gemaakt in E-prime. Er worden foto's van kinderen gebruikt en deze zijn door de onderzoekers zelf gemaakt. De taak bestaat uit 42 aanbiedingen van fictieve kinderen (21 keer) of een computerafbeelding (21 keer) om 10 euro te verdelen tussen de respondent en de tegenspeler zelf. De tegenspeler (het kind of de computer) die het aanbod doet zal altijd een aanbod doen om het geld eerlijk te verdelen (5:5) of een oneerlijk aanbod met meer geld voor de aanbieder en minder voor de respondent (7:3 of 9:1). Tijdens de taak ziet de respondent eerst een foto of afbeelding van de tegenspeler en daarna het voorstel voor verdeling van de 10 euro van de tegenspeler. De respondent mag dan zeggen of deze het wel of niet eens is met het voorstel. Als de respondent het wel eens is met het voorstel wordt het geld op de voorgestelde manier verdeeld, als de respondent het niet eens is met het voorstel krijgt niemand geld. Het is de bedoeling om zo veel mogelijk geld te verdienen. Na de uitleg mag de respondent zelf een voorstel doen om 10 euro te verdelen. Als de computertaak afgelopen is mag de respondent nog een keer een voorstel doen om 10 euro te verdelen.

De economische optimale reactie in de ultimatum game zou zijn dat de respondent elk aanbod accepteert, omdat een klein beetje geld beter is dan geen geld (Sanfey, Rilling, Aronson, Nystrom & Cohen, 2003). Uit onderzoek is echter naar voren gekomen dat in 50 procent van de gevallen een oneerlijk aanbod door de respondent verworpen wordt. De reden voor het afwijzen van het geld is vaak, dat er een boze reactie ontstaat na een oneerlijk aanbod. Een oneerlijk aanbod zorgt voor een conflict tussen de cognitieve 'accepteer' motivatie en de emotionele 'afwijs' motivatie. Op deze manier wordt met deze test de cognitie- emotie interactie gemeten, ook wel de emotieregulatie genoemd.

Uit de Ultimatum Game komen zes percentages naar voren. Het gaat dan om hoe vaak de respondent het soort bod (5:5, 7:3 of 9:1) van de computer of het kind heeft geaccepteerd. Om de emotieregulatie van de respondent te bepalen is er hiernaast ook een gemiddeld percentage bepaald van het aantal keer dat de respondent in totaal een oneerlijk bod heeft geaccepteerd.

Analyse

De geworven data zijn verwerkt in het computerprogramma SPSS versie 19, met hetzelfde programma versie 20 zijn de analyses uitgevoerd. Voor de analyses zijn verschillende analysemethoden gebruikt, deze analysemethoden, de voorwaarden en de hypothesen worden hieronder per onderzoeksvraag uiteengezet.

1. Is het inderdaad zo dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis een hogere mate van agressie vertonen en geldt dit voor zowel reactieve agressie, proactieve agressie als een combinatie van reactieve en proactieve agressie?

De verwachting is dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis zowel meer reactieve, proactieve als gecombineerde agressie vertonen. Met drie keer een t-toets voor onafhankelijke steekproeven is getoetst in hoeverre er een verschil is in de mate van het vertonen van agressie tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. De agressiesoort (proactief, reactief of combinatie) is hierbij de afhankelijke variabele en jongens met of zonder disruptieve gedragsstoornis is hierbij de onafhankelijke variabele. Aan de verschillende voorwaarden voor uitvoering van de t-toets voor onafhankelijke steekproeven is grotendeels voldaan. De twee steekproeven zijn onafhankelijk van elkaar, de groepen van de onafhankelijke variabele zijn groot genoeg (>30 respondenten per groep), de afhankelijke variabele is niet normaal verdeeld, maar omdat de groepen groter zijn dan >30 respondenten per groep mag de t-toets voor onafhankelijke steekproeven toch uitgevoerd worden (Moore & McCabe, 2006).

2. In hoeverre is er een verschil in het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis?

Vanuit de literatuur wordt verwacht dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Met een t-toets voor onafhankelijke steekproeven is getoetst in hoeverre er een verschil is in het meegemaakt hebben van negatieve gebeurtenissen tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. De hoeveelheid negatieve gebeurtenissen is hierbij de afhankelijke variabele en jongens met of zonder disruptieve gedragsstoornis is hierbij de onafhankelijke variabele. Aan de verschillende voorwaarden voor uitvoering van de t-toets voor onafhankelijke steekproeven is voldaan. De twee steekproeven zijn onafhankelijk van elkaar, de groepen van de onafhankelijke variabele zijn groot genoeg (>30 respondenten per groep) en de varianties van de groepen zijn gelijk aan elkaar (Moore & McCabe, 2006). Alleen de afhankelijke variabele is niet normaal verdeeld (zie onderzoeksvraag 1).

3. Is er een verschil in emotieregulatie bij jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis?

Verwacht wordt dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis een slechtere emotieregulatie zullen hebben dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Met een één-weg variantieanalyse is in één keer getoetst in hoeverre er een verschil is in de mate van emotieregulatie (gemiddeld en op de zes subschalen) tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Emotieregulatie (gemiddeld en op de zes subschalen) is hierbij de afhankelijke variabele en jongens met of zonder disruptieve gedragsstoornis is hierbij de onafhankelijke variabele. Aan de voorwaarden waaraan voldaan moet worden voor één-weg variantieanalyse

uitgevoerd kan worden is voldaan. De varianties van de groepen zijn gelijk aan elkaar, de steekproeven zijn onafhankelijk en de afhankelijke variabele mag als normaal verdeeld gezien worden (zie onderzoeksvraag 1; Moore & McCabe, 2006).

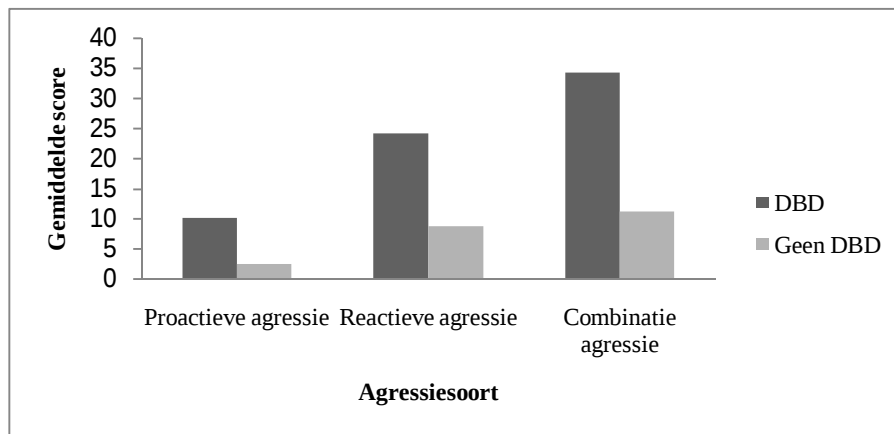
4. Zijn emotieregulatie en aantal als negatief ervaren gebeurtenissen van invloed op de agressiesoort van jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis?

Op basis van de literatuur wordt verwacht dat er een relatie is tussen emotieregulatie en als negatief ervaren gebeurtenissen op agressiesoort bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis. Er zal een sterkere relatie zijn met reactieve dan met proactieve agressie. Met behulp van het uitvoeren van drie keer een multiële regressieanalyse zal getoetst worden of emotieregulatie en aantal als negatief ervaren gebeurtenissen van invloed zijn op de agressiesoort van jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. De agressiesoort is hierbij de afhankelijke variabele, emotieregulatie en aantal negatieve gebeurtenissen zijn hierbij de onafhankelijke variabelen en de data worden gesplitst op de variabele wel of geen disruptieve gedragsstoornis. Voor de multiële regressieanalyse is er enkel voldaan aan de voorwaarde, dat de waarnemingen onafhankelijk zijn van elkaar (Moore & McCabe, 2006). Ook na logaritmische transformatie voldoen de data niet aan de voorwaarden voor de multiële regressieanalyse. Omdat er niet voldaan is aan de voorwaarden van de multiële regressieanalyse en ook niet aan de voorwaarden voor de Pearson correlatie wordt er een niet-parametrische correlatie, de Spearman's Rho, uitgevoerd. Aan de voorwaarden voor de Spearman's Rho is voldaan. Alle variabelen zijn minimaal van ordinaal niveau (Moore & McCabe, 2006).

Resultaten

Agressiesoort

Om te onderzoeken of er een verschil is in agressiesoort (reactieve, proactieve of combinatie van reactieve en proactieve agressie) tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis (DBD) zijn er drie t-toetsen voor onafhankelijke steekproeven uitgevoerd (zie Figuur 1 voor de *M* per agressiesoort en per groep).

Figuur 1. Gemiddelde score per agressiesoort per groep.

Tabel 2

Samenvatting van de resultaten uit de t-toetsen voor onafhankelijke steekproeven betreffende agressiesoort

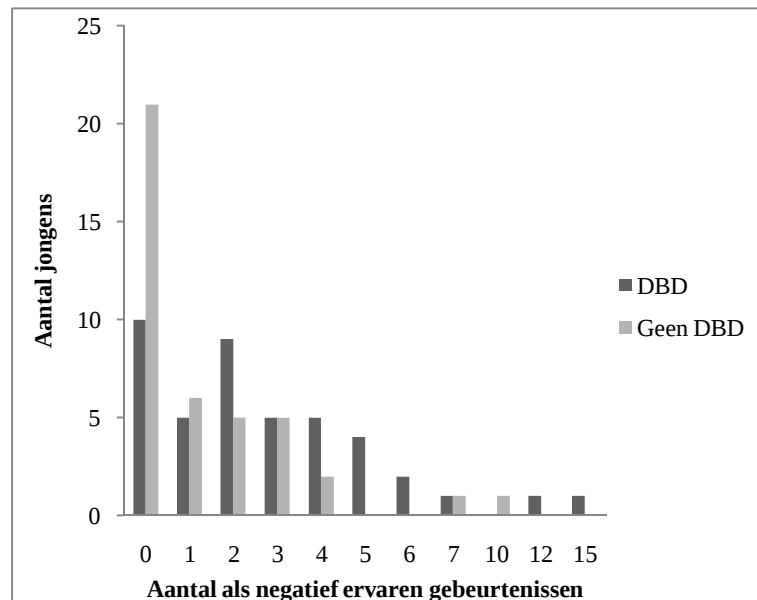
	<i>t</i>	Vrijheidsgraden	Significantie
Proactieve agressie	4.24	53.65	< .001***
Reactieve agressie	5.10	66.83	< .001***
Combinatie proactieve en reactieve agressie	5.67	62.54	< .001***

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Alle drie de t- toetsen zijn significant op een significantieniveau van $p < .001$ voor het in hogere mate vertonen van agressie door jongens met een disruptieve gedragsstoornis (zie Tabel 2). Dit wil zeggen dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis een significant hogere mate van zowel proactieve, reactieve als een combinatie van proactieve en reactieve agressie vertonen dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis.

Negatief ervaren gebeurtenissen.

Om te onderzoeken in hoeverre er een verschil is in het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis is er een t-toets voor onafhankelijke steekproeven uitgevoerd (zie Figuur 2 voor de verdeling van het aantal als negatief ervaren gebeurtenissen per groep en Tabel 3 voor *M* en *SD* per groep).

Figuur 2. Verdeling aantal als negatief ervaren gebeurtenissen per groep.

Tabel 3

Basisinformatie voor het aantal als negatief ervaren gebeurtenissen per groep

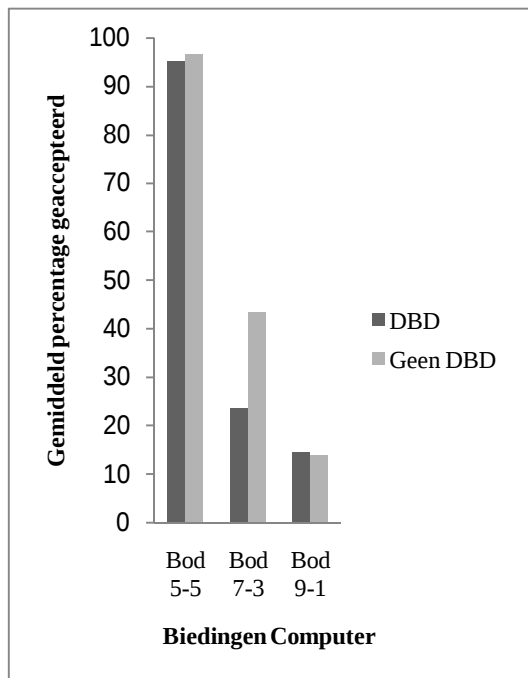
Negatief ervaren gebeurtenissen	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Std. Error <i>M</i>
DBD	43	2.88	3.08	0.47
Geen DBD	41	1.37	2.09	0.33

De t-toets voor onafhankelijke steekproeven is significant, $t(82) = 2.63$, $p = .010$. Jongens met een disruptieve gedragsstoornis hebben significant meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Waar jongens zonder disruptieve gedragsstoornis gemiddeld één als negatief ervaren gebeurtenis meegemaakt hebben, hebben jongens met een disruptieve gedragsstoornis er gemiddeld drie meegemaakt.

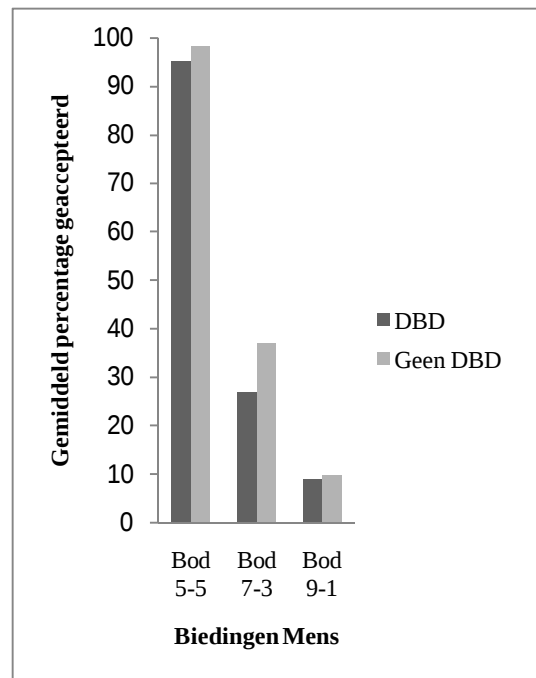
Emotieregulatie.

Er is een één-weg variantieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil is in emotieregulatie bij jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis (zie Figuur 3 en Figuur 4 voor de *M* van de emotieregulatie per groep en per subschaal onderverdeeld in computer- en

mensbiedingen en Tabel 4 voor de M van het gemiddelde van het aantal geaccepteerde oneerlijke biedingen).

Figuur 3. Percentage biedingen Computer geaccepteerd.

Figuur 4. Percentage biedingen Mens geaccepteerd.

Tabel 4

Basisinformatie voor het gemiddelde van de oneerlijke biedingen per groep

Emotieregulatie	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Std. Error <i>M</i>
DBD	43	18.53	22.54	3.44
Geen DBD	41	26.05	22.01	3.44

De één-weg variantieanalyse is niet significant voor het gemiddelde van de oneerlijke biedingen $F(1) = 2.39$, $p = .126$. Zowel jongens met een disruptieve gedragsstoornis als jongens zonder disruptieve gedragsstoornis hebben gemiddeld evenveel biedingen geaccepteerd.

Bij de subschalen ‘computer (5-5)’, ‘computer (9-1)’, ‘mens (5-5)’, ‘mens (7-3)’ en ‘mens (9-1)’ is er ook geen significant verschil gevonden. Ook op deze subschalen hebben jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis evenveel biedingen geaccepteerd. De subschaal ‘computer (7-3)’ is echter wel significant op een significantieniveau van $p < .01$, $F(1) = 7.54$, $p = .007$. Jongens met een disruptieve gedragsstoornis hebben significant minder biedingen geaccepteerd dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis.

Invloed van emotieregulatie en als negatief ervaren gebeurtenissen op agressiesoort.

Om te onderzoeken of emotieregulatie en aantal als negatief ervaren gebeurtenissen van invloed zijn op de agressiesoort van jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis wordt er drie keer een Spearman's Rho uitgevoerd. Uit deze drie toetsen komen geen significante resultaten naar voren, zowel niet bij proactieve, reactieve als de combinatie van proactieve en reactieve agressie. Dit wil zeggen dat er geen relatie is tussen emotieregulatie en/of als negatief ervaren gebeurtenissen met agressiesoort.

Discussie

Binnen deze studie is onderzocht of er een relatie bestaat tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij jongens tussen de acht en twaalf jaar met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Uit de analyses is naar voren gekomen dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer proactieve, reactieve en een combinatie van proactieve en reactieve agressie vertonen dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Daarnaast hebben ze meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Jongens met een disruptieve gedragsstoornis hebben een slechtere tot gelijke emotieregulatie als jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Ze hebben namelijk minder tot evenveel biedingen geaccepteerd op de verschillende schalen. Ook is naar voren gekomen dat als negatief ervaren gebeurtenissen en emotieregulatie niet van invloed zijn op agressiesoort bij beide groepen. In deze discussie zal voor ieder onderwerp dieper ingegaan worden op de invloed van emotieregulatie en als negatief ervaren gebeurtenissen op agressiesoort.

Agressiesoort

Jongens met een disruptieve gedragsstoornis vertonen meer agressie dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Zoals verwacht is dit zowel het geval bij proactieve als reactieve agressie en daarnaast ook bij een combinatie van proactieve en reactieve agressie. Aangezien agressie een van de belangrijkste onderdelen van de disruptieve gedragsstoornis is (Matthys, 2009), is het ook niet verwonderlijk dat dit naar voren is gekomen. Omdat agressie bij kinderen een belangrijk onderdeel is van de normale ontwikkeling (Wenar & Kerig, 2006), is het echter belangrijk dat wederom bevestigd wordt dat de mate van agressie verschilt tussen kinderen met en zonder disruptieve gedragsstoornis. De bevestiging van het onderscheidt tussen beide onderzoeksgroepen is ook van belang voor de verdere onderzoeksresultaten.

Negatieve gebeurtenissen

Jongens met een disruptieve gedragsstoornis hebben meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Deze resultaten worden bevestigd door eerder onderzoek (Goldstein et al., 2007; Kolko et al., 2008). Ook blijkt dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis gemiddeld drie als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben, tegenover gemiddeld één als negatief ervaren gebeurtenis bij jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Dit is vergelijkbaar met het aantal meegemaakte negatieve gebeurtenissen van Goldstein et al. (2007), hier hadden kinderen met ODD gemiddeld vier negatieve gebeurtenissen meegemaakt tegenover twee negatieve gebeurtenissen bij

kinderen zonder ODD. Het zou kunnen zijn dat de gedragsproblemen van de jongens met een disruptieve gedragsstoornis groter zijn geworden door het meegemaakt hebben van meer als negatief ervaren gebeurtenissen (Veerman & Ten Brink, 1993). Daarnaast zou het ook zo kunnen zijn dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis door het vijandig wereldbeeld dat ze in de loop der jaren ontwikkeld hebben (Orobio de Castro, et al., 2002), gebeurtenissen eerder als negatief ervaren.

Emotieregulatie

Jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis hebben bij het gemiddelde van de oneerlijke biedingen een gelijke regulatie van hun emoties. Bekend is dat kinderen met een disruptieve gedragsstoornis problemen hebben met hun emotieregulatie (Wenar & Kerig, 2006). Uit dit onderzoek komt echter naar voren dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis hun emoties even goed kunnen reguleren als jongens zonder disruptieve gedragsstoornis zowel bij eerlijke als bij oneerlijke biedingen met uitzondering van de oneerlijke bieding '7-3' voorgesteld door een computerafbeelding. Mogelijk kunnen jongens met een disruptieve gedragsstoornis hun emoties bij deze schaal minder goed reguleren, omdat ze alles oneerlijk vinden en het bod weigeren, terwijl jongens zonder disruptieve gedragsstoornis dit bedrag nog redelijk genoeg vinden om te accepteren. Dat dit verschil wel bij de computerafbeeldingen en niet bij de foto's van de kinderen naar voren komt, zou kunnen komen doordat computerafbeeldingen emotieneutraal zijn en foto's toch een emotionele reactie oproepen om mogelijk het bod eerder te accepteren of eerder af te wijzen.

Het verschil tussen de bevindingen van deze studie en ander onderzoek zou kunnen komen, doordat er in dit onderzoek gebruik gemaakt wordt van gegevens gewonnen door middel van een computerspel en niet van gegevens van hun emotieregulatie in het dagelijks leven. Het zou namelijk kunnen zijn dat kinderen in de dagelijkse praktijk een andere emotieregulatie strategie gebruiken dan bij een computertaak, omdat emotieregulatie strategieën mede beïnvloed worden door antecedenten van de emotie, zoals bijvoorbeeld een andere situatie, de betekenis van de situatie en het richten van de aandacht (Gross, 1998). Daarnaast mocht er tijdens het afnemen van de taak gepraat worden met de respondent. Dit zou als antecedent van de emotie, richten van de aandacht, van invloed kunnen zijn geweest op de emotieregulatie strategie. Beide groepen jongens, maar met name de jongens met een disruptieve gedragsstoornis zouden hun emoties hierdoor mogelijk sneller hebben kunnen reguleren waardoor een bod minder snel uit frustratie afgewezen werd. Een mogelijk slechtere emotieregulatie bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis zou hierdoor niet naar voren kunnen komen in de onderzoeksresultaten.

Invloed van als negatief ervaren gebeurtenissen en emotieregulatie op agressiesoort

Gesteld kan worden dat emotieregulatie en het aantal als negatief ervaren gebeurtenissen zowel afzonderlijk van elkaar als in combinatie niet van invloed zijn op de verschillende agressiesoorten bij zowel jongens met als zonder disruptieve gedragsstoornis. Dit is in tegenstelling tot de verwachting vanuit de theoretische beredenering. In het onderzoek van Fite et al. (2012) is namelijk een link gevonden tussen zowel reactieve als proactieve agressie met het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen en werd zoals verwacht een sterkere relatie gevonden met reactieve dan met proactieve agressie. Volgens Veerman (1993) spelen als negatief ervaren gebeurtenissen een grote rol bij agressief gedrag en omdat kinderen met een disruptieve gedragsstoornis meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben (Goldstein et al., 2007; Kolko et al., 2008), zou het logisch zijn geweest als er een verband tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen en agressie zou zijn geweest bij kinderen met een disruptieve gedragsstoornis. Bij emotieregulatie zou het kunnen zijn dat door gebruik van een computertaak een andere emotieregulatie strategie gebruikt wordt dan in de realiteit, waardoor agressie in dit onderzoek niet verklaard kan worden vanuit emotieregulatie. Het zou kunnen zijn dat er geen direct aantoonbare invloed van het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen is op agressie, maar enkel een indirecte invloed waardoor er geen verband naar voren is gekomen in dit onderzoek.

Limitaties en implicaties voor vervolgonderzoek

Ondanks een kleine steekproef, was het mogelijk om twee even grote groepen te creëren, waardoor er een vergelijking gemaakt kon worden tussen jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Doordat de onderzoeksgroepen niet zo groot waren, was er geen sprake van een normaal verdeling van de afhankelijke variabelen. Dit maakte echter niet uit voor de uitvoering van de testen, omdat de N groot genoeg was (Moore & McCabe, 2006). Een implicatie voor vervolgonderzoek is om net als binnen dit onderzoek twee groepen te creëren die een grote overeenkomst hebben in demografische factoren, maar deze resultaten zien te herhalen met grotere groepen.

Hoewel onderzoeksassistenten konden praten met de respondent tijdens het afnemen van de emotieregulatie taak, is niet bevestigd dat dit invloed heeft gehad op de emotieregulatie van de respondent. Er is informatie gebruikt van verschillende informanten (ouders en de jongens zelf), maar er is ook gebruik gemaakt van verschillende instrumenten (vragenlijsten en computertaak). Door een bredere benadering van het verzamelen van data, is het mogelijk om sterkere resultaten te genereren.

Wetenschappelijk is dit onderzoek van belang, omdat ondanks beperkingen van dit onderzoek, deze eerder onderzoek bevestigt. Het bevestigt resultaten uit de literatuur dat

jongens met een disruptieve gedragsstoornis daadwerkelijk meer proactieve en reactieve agressie vertonen dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Daarnaast is ook bevestigd dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Nu deze relatie bevestigd is, zou het interessant zijn om onderzoek te doen naar de oorzaak en het gevolg van het feit dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben. In tegenstelling tot wat uit de literatuur blijkt hebben jongens met een disruptieve gedragsstoornis een gelijke tot slechtere emotieregulatie dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Interessant is nu om uit te zoeken of dit verschil zou kunnen komen doordat het een computertaak is en geen realiteit in verband met verschillend gebruik van emotieregulatie strategieën. Verrassend was het resultaat dat emotieregulatie en het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen geen invloed hebben op agressiesoort bij jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Dit resultaat is nog niet eerder gevonden en biedt mogelijkheden voor een nieuw gebied van onderzoek.

Verder is het, naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek, aan te raden om verder onderzoek te doen naar de invloeden van emotieregulatie door middel van vragenlijsten of observaties op agressiesoort. Daarnaast is het de moeite waard om te onderzoeken of emotieregulatie en het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen wel van invloed blijken te zijn op agressiesoort als deze ingedeeld wordt op basis van een andere vorm of functie (bijvoorbeeld verbaal en fysiek of direct en indirect), omdat iedere vorm van agressie zijn eigen oorzaak, betekenis en/of doel heeft (Taghon, 2008).

Maatschappelijke implicaties

Voor de praktijk is het van belang om bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis altijd na te gaan hoeveel agressie ze vertonen. Daarnaast is het belangrijk om uit te zoeken of het reactieve en/of proactieve agressie is, omdat jongens met een disruptieve gedragsstoornis beide vormen en een combinatie van beide vormen vaker vertonen dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis. Voor beide vormen agressie is namelijk ook een andere soort interventiestrategie nodig (De Medts, 2003). Ook is het uiteraard altijd van belang om jongens die als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben te ondersteunen en mogelijk te behandelen om hun emoties bij de gebeurtenis te neutraliseren, zoals met bijvoorbeeld EMDR (Elling & Minderaa, 2010). Aangezien ook uit dit onderzoek weer blijkt dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer als negatief ervaren gebeurtenissen meemaken dan jongens zonder disruptieve gedragsstoornis is het aan te bevelen om bij onderzoek en behandeling van jongens met een disruptieve gedragsstoornis extra alert te zijn op het wel of niet meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen. Als laatste moet emotieregulatie ook een punt

van aandacht blijven bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis. In dit onderzoek kwam dan wel niet op alle schalen een verschil voor in emotieregulatie bij jongens met en zonder disruptieve gedragsstoornis, maar er kwam wel naar voren dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis een slechtere emotieregulatie kunnen hebben. Dit blijkt ook uit eerder onderzoek (Wenar & Kerig, 2006).

Conclusie

Kinderen met een disruptieve gedragsstoornis ontwikkelen in de loop der jaren een vijandig wereldbeeld (Orobio de Castro, et al., 2002), hun eigen agressieve gedrag (Matthys, 2009; Matthys, 2010), het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen (Goldstein et al., 2007; Kolko, et al., 2008) en een slechte emotieregulatie (Wenar & Kerig, 2006) kunnen hier een rol in spelen. Daarom is binnen deze studie onderzocht of er een relatie bestaat tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij jongens tussen de 8 en 12 jaar met en zonder disruptieve gedragsstoornis. Naar voren is gekomen dat jongens met een disruptieve gedragsstoornis meer agressie vertonen, meer als negatief ervaren gebeurtenissen meegemaakt hebben en een gelijke tot slechtere emotieregulatie hebben. Er is geen relatie gevonden tussen het meegemaakt hebben van als negatief ervaren gebeurtenissen, emotieregulatie en agressiesoort bij beide groepen. Naar aanleiding van dit onderzoek zijn er implicaties om onderzoek te doen naar oorzaak en gevolg van het meegemaakt hebben van meer als negatief ervaren gebeurtenissen bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis, of er verschil zit in emotieregulatie bij meting door middel van een computertaak of een vragenlijst of observatie bij kinderen met een disruptieve gedragsstoornis. En is het aan te bevelen om verder onderzoek te doen naar de invloed van emotieregulatie en als negatief ervaren gebeurtenissen op agressiesoort. In de praktijk is het van belang dat bij jongens met een disruptieve gedragsstoornis altijd nagegaan wordt in welke mate en welke vorm(en) ze agressie vertonen in verband met verdere behandeling. Daarnaast is het verstandig om extra alert te zijn op het meegemaakt hebben van negatieve gebeurtenissen en een mogelijk slechte emotieregulatie bij kinderen met een disruptieve gedragsstoornis.

Literatuurlijst

- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders-IV-TR*. Washington, DC: Author.
- Bandura, A. (1973). *Agression a social learning theory analysis*. New York, NY: Prentice Hall.
- Barker, E. D., Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Vitaro, F. & Lacourse, E. (2006). Development of male proactive and reactive physical aggression during adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47 (8), 783-790.
- Berkowitz, L. (1993). *Agression: Its causes, consequences and control*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Bosman, A. M. T. & Braams, T. (2005). Depressie en angst bij basisschoolleerlingen met dyslexie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 44, 213-223.
- Card, N. A. & Little, T. D. (2006). Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential relations with psychosocial adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, 30 (5), 466-480.
- COTAN (1998). *Vragenlijst Meegemaakte gebeurtenissen, VMG, 1993*. Verkregen op 4 maart, 2013, van http://www.cotandocumentatie.nl/test_details.php?id=497.
- Dodge, K. A., Bates, J. E. & Petit, G. S. (1990). Mechanisms in the cycle of violence. *Science*, 250, 1678-1683.
- Dodge, K. A. & Coie, J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (6), 1146-1158.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Murphy, B. C., Guthrie, I. K., Jones, S., Friedman, J., Poulin, R. & Maszk, P. (1997). Contemporaneous and longitudinal prediction of children's social functioning from regulation and emotionality. *Child Development*, 68 (4), 642-664.

- Elling, M. W. & Minderaa, R. B. (2010). *Zicht op kennis: beschikbare diagnostische instrumenten en interventies voor de jeugd-ggz. Deel 1, beschrijving*. Landelijk kenniscentrum: kinder- en jeugdpsychiatrie.
- Fite, P. J., Wimsatt, A. R., Elkins, S. & Grasseti, S. N. (2012). Contextual influences of proactive and reactive subtypes of aggression. *Child Indicators Research*, 5, 123-133.
- Goldstein, L. H., Harvey, E. A., Friedmann-Weieneth, J. L., Pierce, C., Tellert, A. & Sippel, J. C. (2007). Examining subtypes of behavior problems among 3-year-old children part II: Investigating differences in parent psychopathology, couple conflict and other family stressors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 111-123.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2 (3), 271-299.
- Hubbard, J. A., McAuliffe, M. D., Morrow, M. T. & Romano, L. J. (2010). *Journal of Personality*, 78 (1), 95-118.
- Kim, K. J., Conger R. D., Elder Jr, G. H. & Lorenz, F. O. (2003). Reciprocal influences between stressful life events and adolescent internalizing and externalizing problems. *Child Development*, 74 (1), 127-143.
- Kolko, D. J., Dorn, L. D., Bukstein, O. & Burke, J.D. (2008). Clinically referred ODD children with or without CD and healthy controls: Comparisons across contextual domains. *Journal of Child and Family studies*, 17, 714-734.
- Lahey, B. B., Miller, T. L., Gordon, R. A. & Riley, A. W. (1999). Developmental epidemiology of the disruptive behavior disorders. In H. C. Quay & A. E. Hogan (Eds.), *Handbook of disruptive behavior disorders* (pp. 23-48). Dordrecht, Nederland: Kluwer Academic Publishers.
- Matthys, W. (2009). Oppositioneel-opstandige en anti-sociale gedragsstoornissen. In F. C. Verhulst & F. Verheij (red.), *Kinder- en jeugdpsychiatrie. Onderzoek en diagnostiek* (p. 380-392). Assen, Nederland: Koninklijke Van Gorcum.

- Matthys, W. (2010). Gedragsstoornissen In F. C. Verhulst, F. Verheij & R. F. Ferdinand (red.), *Kinder- en jeugdpsychiatrie. Behandeling en begeleiding* (p. 124-140). Assen, Nederland: Koninklijke Van Gorcum.
- Medts, L., de (2003). Relevantie van subtypes van agressief gedrag (proactieve en reactieve agressie) voor de klinische praktijk. In P. Hamers, K. van Leeuwen, C. Braet & L. Verhofstadt-Denève (red.), *Moeilijke kinderen of kinderen die het moeilijk hebben?* (p.113-128). Apeldoorn, Nederland: Garant.
- Meij, H. (2011). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Remweg'*. Verkregen op 6-4-2013, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/37/990.cmVjb3JkbnI9MzE3.html>.
- Moore, D. S. & McCabe, G. P. (2006). *Introduction to the practice of statistics – 5th edition*. New York, NY: W. H. Freeman and Company.
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D. & Monshouwer H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: A meta-analysis. *Child Development*, 73 (3), 916-934.
- Polman, H., Orobio de Castro, B. (2008). Instrument voor reactieve en proactieve agressie (IRPA).
- Polman, H., Orobio de Castro, B., Thomaes, S. & Aken, M. van (2009). New directions in measuring reactive and proactive aggression: validation of a teacher questionnaire. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 183-193.
- Poulin, F. & Boivin, M. (2000). Reactive and proactive aggression: Evidence of a two-factor model. *Psychological Assessment*, 12 (2), 115-122.
- Prinstein, M. J. & Cillessen, A. H. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 310-342.
- Sanfey, A. G., Rilling, J. K., Aronson, J. A., Nystrom, L. E. & Cohen, J. D. (2003). The neural basis of economic decision-making in the ultimatum game. *Science*, 300, 1755-1758.
- Schuur, G. (2012). *Omgaan met agressie*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

- Taghon, G. (2008). Omgaan met agressie in onderwijs en opvoeding. In M. Borst, T. Doreleijers, B. Maas, R. Schaap, G. Taghon & B. van Velthooven (red.), *Oppositioneel en opstandig gedrag in het voorgezet onderwijs* (p.13-18). Apeldoorn, Nederland: Garant.
- Turner, H. A. & Finkelhor, D. (1996). Corporal punishment as a stressor among youth. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 155-166.
- Veerman, J. W. (1995). Family stress, family functioning and emotional/behavioural problems following child psychiatric treatment. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 4 (1), 21-31.
- Veerman J. W. & Brink, L. T., ten (1993). Het meten van de opvoedingsomgeving met de Vragenlijst Meegemaakte Gebeurtenissen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 32, 426-443.
- Veerman, J. W., Brink, L. T. ten, Horst, H. van der & Koedoot, P. (2003). *Vragenlijst meegemaakte gebeurtenissen (VMG)*. Nijmegen: Practicon.
- Verhulst, F. & Verheij, F. (2009). Continuïteit en discontinuïteit van psychopathologie in de kindertijd en de adolescentie. In E. H. M. Eurelings-Bontekoe & R. Verheul (red.), *Handboek persoonlijkheidspathologie* (p. 49-62). Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Vincken, M., Eijkelenboom, A., Muris, P. & Meesters, C. (2003). 'Zelfcontrole': een effectief interventie-programma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag. *Kind en Adolescent Praktijk*, 3, 132-138.
- Vitaro, F., Barker, E. D., Boivin, M., Brendgen, M. & Tremblay, R. E. (2006). Do early difficult temperament and harsh parenting differentially predict reactive and proactive aggression? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 685-695.
- Wenar, C. & Kerig, P. K. (2006). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence*. NY, NY: McGraw-Hill
- Zoccolillo, M. (1993). Gender and the development of conduct disorder. *Development and Psychopathology*, 5, 65-78.